

4.4

Katharina Jacob/Horst Schwinn

Jezične institucije i jezična kritika u njemačkom jeziku

Prijevod teksta: Iva Petrak

Abstract. Osim *Vijeća za njemački pravopis (Rat für deutsche Rechtschreibung)* za njemački jezik ne postoji ni jedna druga institucija koja bi na državnoj razini pratila normiranje i standardizaciju nacionalnog jezika. Polazeći od toga, u članku se predstavljaju različite nedržavne institucije za njemački jezik. Iako su se za uzor uvijek uzimale jezične akademije susjednih zemalja, na njemačkom su se govornom području razvila prvenstveno ona jezična društva i udruženja koja su pridonosila kultivaciji jezika.

Keywords

jezično društvo,
jezično udruženje

Općenito

Na njemačkom govornom području djelovala su, odnosno i danas djeluju jezična društva i jezična udruženja koja se zalažu za kultivaciju jezika. Radi se o jezičnim institucijama među kojima ne postoje jasne konceptualne razlike pa se tako različite institucije sa sličnim ciljevima ponekad nazivaju jezičnim društvima (*Sprachgesellschaften*), a katkad jezičnim udruženjima (*Sprachvereine*). Iako se u 17. stoljeću primjećuju nastojanja da se po uzoru na talijansku *Accademia della Crusca* ili francusku *Académie française* osnuje njemačka jezična akademija (usp. Flamm 1994), jezična su društva ta koja su na njemačkom govornom području još od baroknih vremena najdominantnija u kultivaciji jezika. Jezična udruženja isto tako pripadaju interesnim skupinama koje se bave jezičnom kritikom/kultivacijom jezika, ali su za razliku od jezičnih društava manje aktivna te djeluju tek od 19. stoljeća.

Unatoč nastojanjima jezičnih društava da se jezik kultivira iz nacional-nopolitičke ili ideološke perspektive, u prošlosti ni jedno njemačko jezično društvo nikada nije bilo organizirano ni regulirano od strane države. Ciljevi i zadaće njemačkih jezičnih društava mogu se sažeti u tri osnovne tendencije: jezično čistunstvo odnosno jezični purizam, jezična njega te znanstveno rasuđivanje o jeziku. Do 1950. godine glavni ciljevi jezičnih

društava bili su jezično čistunstvo i jezična njega. U drugoj polovici 20. stoljeća se uz njegu jezika počinje i raspravljati o jeziku iz znanstvene perspektive. Dok su se u 17., 18. i 19. stoljeću njemačka društva ponajprije bavila raspravama o posuđenicama i time povezanim pitanjima utjecaja vokabulara na izgradnju identiteta, kao i kritikom jezičnih varijeteta (prije svega narječja) s ciljem uspostavljanja jednog standardnog jezika (književnog jezika kao vodećeg varijeteta), u drugoj su polovici 20. stoljeća najčešće teme jezičnokritičkih rasprava o riječima i njihovoj upotrebi (primjerice anglizmi ili gramatički rod), pojedina područja vokabulara (primjerice jezik mladih) te jezične promjene (primjerice položaj glagola na drugom mjestu u zavisnoj rečenici).

Povijesno

Prve interesne skupine koje su se bavile kultivacijom jezika datiraju iz 17. stoljeća. Iako je naziv *Sprachgesellschaft* („jezično društvo“) još 1697. godine upotrijebio von Leibniz, germanisti ovaj termin prihvaćaju tek u 19. stoljeću kako bi retroaktivno opisali takve interesne grupe (usp. Von Polenz 1994: 115f.). Najznačajnija jezična društva 17. stoljeća sačinjavaju *Tannengesellschaft*, *Deutschgesinnte Genossenschaft*, *Pegnesische Blumenorden*, *Elbschwanenorden*, *Fruchtbringende Gesellschaft* (kasnije nazvano *Palmenorden*). Uz iznimku društva *Fruchtbringende Gesellschaft*, članovi ovih društava prvenstveno su učenjaci i književnici, a u središte interesa stavlja se jezični purizam. No nije svako društvo ovog tipa bilo zaista postojeće. Naime, *Pegnesische Blumenorden* i *Deutschgesinnte Gesellschaft* bila su dva fiktivna udruženja koja su bila osnovana i postojala samo na papiru. I dok je potonje jezično društvo po uzoru na *Académie française*, koju je 1635. osnovao Richelieu, trebalo postati njemačka institucija za kultivaciju jezika, *Fruchtbringende Gesellschaft* je za uzor imalo talijansku *Accademia della Crusca* osnovanu 1582/83. godine (usp. poglavlje 6.0 i 7.0 ovog sveska). Ovo društvo postojalo je od 1617. do 1680. godine te je trebalo postati najznačajnije jezično društvo baroknog razdoblja s nacionalnim karakterom akademije i širokim područjem djelovanja. Iako su tri četvrtine članova bili plemićkog porijekla, djelovanje društva su obilježile ideje njegovih građanskih članova (kao što su primjerice Andreas Gryphius, Martin Opitz, Kaspar Stieler). Jezična kultivacija koju je društvo prakticiralo bila je

moralno-etičke i političko-socijalne prirode, a najviši cilj predstavljao je jezični purizam. Njemački jezik se nastojalo njegovati i kultivirati pokušajima uspostave jednog standardnog jezika te zaštitom jezika od stranih riječi.

Od jezičnih društava u 18. stoljeću valja prije svega spomenuti *Deutsche Gesellschaft*, *Parnassus Boicus* i *Societas incognitorum*. *Deutsche Gesellschaft*, čiji je član bio i Johann Christoph Gottsched, zalagalo se za uvođenje novovisokonjemačkog književnog jezika kao alternative latinskom i francuskom jeziku. Radilo se o ideji uspostave jednog njemačkog standardnog jezika na gornjesaksonskoj osnovici kojemu je u prilog išla društvena kritika stranih (prije svega francuskih) riječi i dijelektalizama. Gottsched je pritom započeo raspravu o pitanjima standardizacije njemačkog jezika u kojoj je sudjelovalo i jezično društvo *Societas incognitorum* kao i minhensko društvo *Parnassus Boicus*. *Parnassus Boicus* se s jedne strane zalagao za standard koji bi se bazirao na bavarskoj jezičnoj osnovici, dok je s druge strane nastojao njegovati jezik znanosti.

1885. godine osnovano je *Allgemeine Deutsche Sprachverein* koje je 1923. preimenovano u *Deutscher Sprachverein*. Ono se zalagalo za kultivaciju jezika njegovim čišćenjem od stranih utjecaja te jezičnom njegovom koja je za cilj imala obnovu i očuvanje njemačkog jezika, što je rezultiralo jačanjem jezične svijesti i nacionalizma (usp. Tereick 2009). Nakon što su članovi društva s ushitom pozdravili dolazak nacionalsocijalista na vlast, uslijedila je kritika stranih riječi koje su se odnosile na nacionalsocijalistički način govora (primjerice *Propaganda* („propaganda“) ili *Terrorakt* („teroristički čin“)), što je 1940. naišlo na kritiku od strane nacionalsocijalista. Wiechers (2004, 54ff.) spominje ratom izazvanu nestašicu papira zbog koje je 1943. došlo do ukidanja časopisa *Muttersprache* čime se uvelike ograničilo djelovanje društva. Posljednji ogranci društva raspušteni su najvjerojatnije 1945. godine, no Wiechers napominje da izvori po tom pitanju nisu u potpunosti usklađeni.

Kako bi se odmakli od ideja koje je promoviralo društvo *Deutscher Sprachverein*, članovi društva nakon Drugog svjetskog rata, točnije 1947. godine, osnivaju *Gesellschaft für deutsche Sprache* u Njemačkoj i udruženje *Muttersprache* u Austriji. Oba društva postoje još i danas. *Fruchtbringende Gesellschaft* ponovno je osnovano 2007. godine u Köthenu pod imenom *Neue Fruchtbringende Gesellschaft*, a *Pegnesische Blumenorden* postoji bez prekida još od vremena baroka.

Danas

Od druge polovice 20. stoljeća do danas etablirao se velik broj različitih (vidi popis u nastavku) interesnih skupina koje se zalažu za kultivaciju jezika. Kao primjer treba spomenuti društva *Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung* (osnovano 1949. godine), i *Verein Deutsche Sprache e. V.* (osnovano 1997.). Dok se *Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung* posvećuje njemačkom jeziku i književnosti na cjelokupnom njemačkom jezičnom području te se prije svega bavi temama iz književnosti (www.deutscheakademie.de), *Verein Deutsche Sprache e. V.* usredotočuje se na pitanja suvremenog jezika iz društvene perspektive te kao svoj najviši cilj navodi promicanje „njemačkog jezika kao samostalnog jezika kulture“¹ (prijevod Iva Petrak) pri čemu de facto provodi jezični purizam usmjeren protiv stranih riječi. Područje djelovanja ovog društva te njegovi adresati obuhvaćaju „Prijatelje jezika [...] u Njemačkoj i [...] izvorne govornike [...] u inozemstvu“ (www.vds-ev.de) (prijevod IP).²

Gesellschaft für deutsche Sprache (osnovano 1947. godine) afirmirana je institucija za kultivaciju jezika koja za cilj ima „njegu i istraživanje njemačkog jezika“ (prijevod IP)³ (www.gfds.de). Društvo se iz kritičke perspektive bavi razvojem jezika te na temelju znanstvenih istraživanja donosi jezične preporuke pa stoga u suvremenom njemačkom jeziku ima status savjetodavne institucije.

1 „Deutsch als eigenständige Kultursprache“

2 „Sprachfreunde [...] in Deutschland und [...] Muttersprachler [...] im Ausland“ (www.vds-ev.de).

3 „Pflege und Forschung der deutschen Sprache“

Literatura

- Bickes, Hans/Trabold, Annette (1994): Förderung der sprachlichen Kultur in der Bundesrepublik Deutschland. Positionsbestimmung und Bestandsaufnahme. Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache und der Robert Bosch Stiftung. Stuttgart: Bleicher.
- Birchner, Martin/Ingen, Ferdinand van (ur.) (1978): Sprachgesellschaften, Sozietäten, Dichtergruppen. Arbeitsgespräch in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, 28. bis 30. Juni 1977; Vorträge und Berichte. Hamburg: Hauswedell (= Wolfenbütteler Arbeiten zur Barockforschung, sv. 7).
- Flamm, Traugott (1994): Eine deutsche Sprachakademie. Gründungsversuche und Ursachen des Scheiterns (von den Sprachgesellschaften des 17. Jahrhunderts bis 1945). Frankfurt am Main: Peter Lang. (= Europäische Hochschulschriften: Deutsche Sprache und Literatur, sv. 1449).
- Frank-Cyrus, Karin M./Steinhauer, Anja/Trabold, Annette (1999): Förderung der Sprachkultur in Deutschland. Eine Bestandsaufnahme. Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS) und dem Institut für Deutsche Sprache (IDS). Wiesbaden: Gesellschaft für deutsche Sprache.
- Gardt, Andreas (²1998): Die Sprachgesellschaften des 17. und 18. Jahrhunderts. U: Besch, Werner/Betten, Anne/Reichmann, Oskar/Sonderegger, Stefan (ur.): Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. Berlin u. a.: de Gruyter (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, sv. 2,1), S. 332–348.
- Polenz, Peter von (1994): Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Band II: 17. und 18. Jahrhundert. Berlin u. a.: de Gruyter.
- Schiewe, Jürgen (1998): Die Macht der Sprache. Eine Geschichte der Sprachkritik von der Antike bis zur Gegenwart. München: Beck.
- Tereick, Jana (2009): Sprachkritik und Sprachmagie. Eine Kategorisierung von Formen der Sprachkritik vor dem Hintergrund des Streits zwischen Sprachkritikern und Sprachwissenschaftlern. U: Felder, Ekkehard (ur.): Sprache. Berlin u. a.: Springer (= Heidelberger Jahrbücher, sv. 53), S. 364–403.
- Wiechers, Silke (2004): Die Gesellschaft für deutsche Sprache. Vorgeschichte, Geschichte und Arbeit eines deutschen Sprachvereins. Frankfurt a. M. u. a.: Peter Lang (= Sprache in der Gesellschaft, sv. 28).

Suvremene jezične akademije, jezična društva i jezična udruženja (izbor)

Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung

<http://www.deutscheakademie.de>

Godina osnivanja: 1949.

Sjedište: Darmstadt

Službeno glasilo: Jahrbuch (1953ff.), Dichtung und Sprache (1984ff.)

Deutscher Sprachrat (DAAD, GfdS, Goethe-Institut, IDS)

<http://www.deutscher-sprachrat.de>

Godina osnivanja: 2003.

Sjedište: trenutačno Mannheim

EFNIL – European Federation of national Institutions for Language

<http://www.efnil.org>

Godina osnivanja: 2003.

Sjedište: Den Haag

Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS)

Nasljednik društva ADSV (1885)

<http://www.gfds.de>

Godina osnivanja: 1947.

Sjedište: Wiesbaden

Službeno glasilo: Der Sprachdienst (1957ff.), Muttersprache (1890ff.)

Goethe-Institut

Nasljednik društva Akademie zur Wissenschaftlichen Erforschung und Pflege des Deutschtums (Deutsche Akademie) (1925)

<http://www.goethe.de>

Godina osnivanja: 1951.

Sjedište: München

Neue Fruchtbringende Gesellschaft

<http://www.fruchtbringende-gesellschaft.de>

Godina osnivanja: 2007.

Sjedište: Köthen

Službeno glasilo: „Unsere Sprache“ – Beiträge zur Geschichte und Gegenwart der deutschen Sprache (2008ff.)

Palmbaum e. V.

<http://www.palmbaum.org>

Godina osnivanja: 1993.

Sjedište: Jena

Službeno glasilo: Palmbaum – Literarisches Journal aus Thüringen (1993ff.)

Rat für deutsche Rechtschreibung

<http://www.rechtschreibrat.com>

Godina osnivanja: 2004.

Sjedište: Mannheim

Schweizerischer Verein für die deutsche Sprache (SVDS)

Nachfolgeorganisation des Deutschschweizerischen Sprachvereins (DSSV) (1904)

<http://www.sprachverein.ch>

Godina osnivanja: 1994.

Sjedište: trenutačno Thalwil

Službeno glasilo: Sprachspiegel (1945ff.)

Verein Deutsche Sprache e. V.

<http://www.vds-ev.de>

Godina osnivanja: 1997.

Sjedište: Dortmund

Službeno glasilo: Sprachnachrichten (2002ff.)

Verein für deutsche Rechtschreibung und Sprachpflege

<http://www.vrs-ev.de>

Godina osnivanja: 1997.

Sjedište: Schwaig bei Nürnberg

(posljednja izmjena internetske stranice: 2004.)

Verein für Sprachpflege e. V.

<http://www.deutschesprachwelt.de>

Godina osnivanja: 2000.

Sjedište: Erlangen

Službeno glasilo: Deutsche Sprachwelt (2000ff.)

Verein Muttersprache

Austrijski nasljednik društva ADSV (1885)

<http://www.muttersprache.at>

Godina osnivanja: 1947.

Sjedište: Beč

Službeno glasilo: Wiener Sprachblätter (1960ff.)

Wiener Sprachgesellschaft

<http://www.univie.ac.at/indogermanistik/wsg>

Godina osnivanja: 1947.

Sjedište: Beč

Službeno glasilo: Die Sprache (1949ff.)